

United States Holocaust Memorial Museum.

Rozhovor s Pavlem Kohoutem

RG-50.675.0035

Dobrý den.

Dobrý den.

Můžete se mi prosím představit?

Ano, jmenuju se Pavel Kohout, jsem narozen už devatenáct set dvacet osm, osmýho pátý, no... Co byste rád věděl?

No my jsme u vás byli před několika měsíci a vyprávěl jste nám vaše zážitky z Druhé světové války, vyprávěl jste nám i příběh vaší rodiny. Jsme zde proto, abychom tyto vzpomínky zaznamenali. Mám s sebou i poznámky, které jsem si dělal během toho prvního sezení, rd by na to navázal a zeptal se vás na řadu otázek, které se dotýkají vaší zkušenosti z toho období Druhé světové války, je to možné?

No jistě, samozřejmě.

Můžete mi říct, co vlastně... něco k vaší rodině, kdo byl váš tatínek, maminka?

No tatínek byl mladší než maminka, kupodivu, myslím, že to bylo dost zajímavý od něj, poněvadž on si vzal vlastně židovku, což tenkrát nebylo taky jednoduchý, byly určitý problémy s tím jistě... Takže svatbu měli v roce dvacet osm... Tatínek dělal, pracoval u firmy Reindler a syn, byla to výroba nealkoholických a alkoholických nápojů, trestí, a celou řadu ještě výrobků potravinářského průmyslu v Sedlčanech, kde tatínek byl jako takovej dalo by se říct vedoucí výroby, a maminka ta byla jako – ted'ka by se řeklo – vedoucí ekonomiky, ekonomická vedoucí, tak nějak. Tam se seznámili v roce čtyřadvacet a v šestadvacátým roce měli svatbu, já jsem se narodil v roce dvacet osm. Bohužel ta firma, ten pan Rindler byl už starý, měl sice děti, ale ty nejevily o fabriku zájem, takže to vlas tně zlikvidoval a prodal. Takže naši se přestěhovali sem do Prahy, kde tatínek zakládal tady firmu s podobným výrobním programem, no a později se z toho stala Fruta, kde já jsem byl taky zaměstnanej. No takže... a postupoval jsem dál. Takže to je asi tak nějak velmi stručně, co by se dalo říct. Jinak maminka měla čtyři, čtyři bratry, tatínek měl jednu sestru a dva bratry. Ti všichni se... z tatínkovy strany se může říct dlouhého věku, zemřeli přes osmdesát let všichni... bohužel tatínek – nejmladší z nich – zemřel v devětačtyřiceti letech na mozkovou mrtvici. To jsem mu přidal do jisté míry já, protože já jsem ležel v té době v Havlíčkově brodě v nemocnici, to byla jedna záležitost, a druhá záležitost byla že tady komunisté ve fabrice chtěli furt tatínka vystrnadi t z toho místa, protože byl jako ředitelem nebo tenkrát národní správce týhle firmy. Že si netyká s nikým a že drží odstup a tak dále no... Takže to bylo jedno s druhým, jinak nezamarodil a takhle náhle zemřel teda, což bylo pro celou rodinu hrozný no.

Já bych se možná ještě vrátil zpět k tomu, co jste říkal. Vy jste říkal, že tatínek byl tedy Čech, z české rodiny, maminka byla židovka. Že to bylo netypické a že to způsobilo určité problémy. Vy

jste slyšel od tatínka, od maminky nebo od příbuzných jakým způsobem reagovaly ty rodiny na to, že se vzali?

Já mám dojem, že rodiny jako takové reagovaly dobře, spíš to okolí bylo takový nějaký... v tu dobu... poněvadž to nebylo celkem úplně jasné, ale nějaký problémy velký nemůžu říct. V rodině v žádném případě ne a já bych řekl spíš z toho vnějšího okolí.

Slyšel jste nějaký příklad nějakého takového chování okolí vůči... nebo nějakých projevů nesouhlasu?

Nevzpomínám, nevzpomínám si.

Jak se vlastně dotkla ta skutečnost, že maminka byla židovka... já nevím, tatínek jestli byl věřící?

Tatínek vystoupil z katolické církve, pokud vím, po válce nějak. Ale to bylo ještě, než se seznámil s maminkou. To bylo nějaká taková... po světové válce, po světový válce takovej nějaký určitéj odklon od té církve. Takže vím, že celá rodina tak nějak vystoupila tenkrát.

V jakém duchu jste byl vychováván vy?

Já jsem byl v takovém tolerantním duchu, přestože jsem... naštěstí jsem nebyl teda zapsán do židovské matriky, což mi svým způsobem zachránilo život v roce čtyřicet, proto poněvadž kdo byl zapsán z narození do židovské matriky, tak šel do lágru, teda do Terezína a dál. Takže já jsem nebyl zapsán v žádný matrice, ale naši chtěli, abych jako na náboženství chodil, tak jsem chodil na československý náboženství ve škole jako, a pak, když mi bylo asi deset let, jsem byl pokřtěnej. To už bylo tak nějak v tom osmatřicátým roce.

Myslíte, že to souviselo s nějakou obavou z nacismu, z antisemitismu...?

Ne, ne. Rozhodně to nesouviselo, to ještě tenkrát nebylo tak nějak vyhrcočený, to bylo určitý takový... my jsme měli dobrou katechetku tenkrát, a naši chtěli, abych byl jaksi tak nějak u nějaký té církve, ta se jim líbila docela, takže proto se toto stalo.

A slavili jste v rodině křesťanské nebo židovské svátky...?

V rodině... V rodině jsme slavili oboje, pokud si vzpomínám. Fakt je, že jsme stromeček měli teda až v tom roce devětatřicet, poněvadž to jsem chtěl, do té doby jsme stromečky neměli, což mě mrzelo. Nevěděl jsem proč, žejo, nerozuměl jsem tomu, no a tak v tom asi osmatřicátým jsme měli první stromeček, jinak Vánoce jsme slavili jako ti ostatní, ale bez toho stromečku holt no...

Byl jste v dětství v synagoze nebo chodili jste do synagogy?

Chodili jsme s maminkou tak jednou, dvakrát do roka do synagogy, vzhledem k tomu, že maminka měla příbuznou, kterej byl... v synagoze... tady na Žižkově byla synagoga v takovém baráku, si pamatuju, docela obyčejným, byl tam no větší takovej prostor... A on byl takzvaný šábes (*šámes*), já teda jsem nevěděl ani co to je teda. A chodil jsem tam hlavně proto, poněvadž se někdy, já nevím při kterých těch svátcích, dávaly dětem bonbony, tak na to jsem se těšil.

Vy jste říkal, že jste se narodil v Sedlčanech pokud se nemýlím.

Ano.

A potom jste se vlastně s tatínkem a maminkou...

...když mi byly dva roky odstěhovali do Prahy.

A kde jste bydleli v tom období od toho odchodu ze Sedlčan až do války, to jste bydleli celou dobu v Praze nebo...?

To jsme bydleli v Praze, tatínek měl jako služební byt, nejprve tady v Holešovicích kousek odsud v ulici, a potom, poněvadž pak se uvolnil v tom baráku, který patřil té fabrice byt, tak aby nemuseli platit činži, tak jsme se odstěhovali... já nevím, to už jsem chodil do školy, asi v roce, když jsem chodil do druhé třídy no, to bylo v dvaatřicátým, třiatřicátým... asi v třiatřicátým roce nebo pětatřicátým roce jsme se odstěhovali do té fabriky. No a tu pak ti majitelé prodali, to byla židovská firma, tu prodali pak vlastně ještě když mohli Němci no a ten to pak vedl dál a ten tam začal bydlet, poněvadž ti šéfové tam měli celý patro velmi dobře zařízený. No a ten nechtěl bydlet, tlačil do jisté míry na otce, aby se rozvedl, což tatínek neudělal, nicméně nechtěl bydlet pod jednou střechou se židovkou, takže jsme se odstěhovali sem v jednačtyřicátým roce, když tenhle barák byl postavený.

Jak se jmenovala ta židovská rodina, která vlastnila tu továrnu...?

Ta se jmenovala Steuer a Friedlander. A byla to výroba... bylo to jednak zpracování ovoce, to znamená lisovna, výroba ovocných vín, trestí a ovocných sirupů a této branže.

Vy jste znal tu rodinu, když jste bydleli...?

Znal jsem je, odstěhovali se do... někam do Jižní Ameriky.

Ještě před okupací?

Před... mám dojem... zaručeně ještě před okupací. A jim taky pařili, patřila této rodině, která se víc stará o tyhle jednotkový baráky, a sice Teta, ten obchodní dům Teta... V který to je ulici? Teďka si nemůžu vzpomenout... no to je jedno. A ta Teta byla poměrně známá, takovej jednotkovej velkoobchod nebo obchod. A zároveň podobnou měli v Budapešti a v Bukurešti.

Znal jste ještě nějaké další židovské rodiny nebo jejich děti přímo?

No tak stýkali jsme se s příbuznejma a znal jsem i jiný... shodou okolností, který bydleli třeba tam v okolí, tak s těma jsme se stýkali. Takže pamatuju, jak tito lidé odcházeli do transportu.

Můžete vzpomenout na jejich jména, vzpomenete si?

No tak třeba jmenovali se ti, co bydleli tam, Kuhnlovi. Ti měli dvě dcery, no a pak to bylo od... Rudla Schwartz, to byl vzdálenej příbuznej maminky, to byl právě ten syn toho šábese, jak jsem o něm mluvil, ten měl taky dvě holky mladší o něco než já. Stýkali jsme se se vzdálenou příbuznou, nějaký Lebenhardtovi, s tím... shodou okolností s tím synem nejmladším, kterej byl dva roky starší než já, kterýho pamatuju, dkž odcházel do transportu, dával mi, abych si vybral knížky různý a tak no... Bylo mi to takový proti srsti upřímně řečeno, takže jsem toho ani nějak nevyužil, poněvadž jsem si říkal, vždyť oni přijdou, to já nepotřebuju a tak dále. No a on prakticky jako jedinej se vrátil, respektive

ještě se svou sestrou se vrátili z koncentráku. A shodou okolností jsme oba leželi spolu v tom Havlíčkově Brodě. Na jednom pokoji dva roky.

Bych se ještě možná vrátil do toho období před okupací. Stýkal jste se s poměrně značným množstvím lidí židovského původu... Setkal jste se někdy vy sám s nějakými projevy antisemitismu nebo ti vaši přátelé? Vzpomenete si jestli se někdy dostali do nějaké situace, kdy by byli kvůli jejich židovskému původu... kdy by jim bylo nějak vysmíváno nebo nějakým způsobem byli...?

No takhle... nevím, jak to vypadalo s těma mýma přáteli, ale já sám jsem se setkal, že mi děti nadávaly „žide“ a tak dále jo, což mi nedělalo dobře samozřejmě. Takže s několika případy na škole jsem se s tím setkal. Na obecné škole, na gymplu už ne.

A to bylo v kterém období v té obecné škole?

To bylo v roce třicet osm, třicet osm, třicet devět zhruba.

Víme od jiných pamětníků nebo i z historických knih, že kolovaly různé zvěsti o tom, co židé dělají s mladými křesťanskými dívkami v období pesachu a podobně...

S tím jsem se neseťkal, to nevím.

A ze strany učitelů jste se třeba někdy setkal s nějakou nevráživostí kvůli tomu?

No s takovou shodou okolností bych řekl, s takovou dost tajnou bych řekl. Když jsem byl vyloučen z gymplu, tak přišel ředitel do třídy a řekl „Kohout“ a ještě jeden... jsme tam byli celkem tři, ten třetí tam nebyl, „okamžitě opustí školu, neboť jsou vyloučeni ze škol“ a tak dále... Měl jsem dojem, že on měl do jisté míry sám radost, ten ředitel z toho. A pak jsem se setkal s tím ještě znova podruhý, když jsem si dodělával čtvrté ročník toho gymplu, po válce během dvou měsíců jsem dodělával vlastně kus tercie nebo půlku tercie a celou kvartu, a on mě shodou okolností taky zkoušel z přírodopisu. A byl jsem – řekl bych – byl jsem velmi dobřej, proto poněvadž jsem chtěl původně studovat medicínu, přírodopis mě zajímal... a on mě zkoušel před celou třídou a jako dnes si pamatuju, chytil mě tady dost surově za klíční kost, ale skutečně surově, že mi jí zmačknul až to bolelo a ptal se mě, jak se jmenuje tahle kost. A já jsem v tu chvíli si nevzpomněl, to byla jediná chyba, kterou jsem udělal a přitom jsem dostal od něj čtyřku jo... Takže bylo to... já měl takovej pocit, že je to do jisté míry taková jako pomsta, ale on když tady byli komunisti, tak taky on hrozně fandil komunistům a pak když byl vyhozen, mladej Slánskej pak jsem se dozvěděl, tak chodil tam do té školy taky, tak ho taky s velkou radostí vyrazil jo, jak otec – starej Slánskej – byl zatčen tenkrát... takže nevím, kam ho zařadit, to... ale měl jsem na něj tuto vzpomínku. Jinak jsem se neseťkal v profesorském sboru s nějakým takovým nepřátelstvím nebo s něčím no. Jen taková zajímavá vzpomínka, kterou jsem prakticky ještě nikomu neřekl – měli jsme profesora nějakýho Škoulu, měli jsme ho na češtinu a na němčinu a velmi... bydlel shodou okolností tady kousek od nás. Velmi mi byl takovej... měl jednu nohu kratší... velmi takovej... zpěvák taky... Sympatickej chlap, a ten když nás učil němčinu, tak mi opravoval furt, opravoval mi, že špatně vyslovuju určitý německý slova. Ale nevěděl, proč je špatně vyslovuju, zkrátka jako jsem říkal, „kennen“ jo, si vzpomínám a on „kchennen!“ jako to „ch“ tam mělo bejt, a já zase „kennen“. Já jsem to neříkal, poněvadž všude bylo v té době vtipy na židy a tam bylo to „ch“ jako zdůrazněno a já jsem to nechtěl říct no. To on ale nevěděl, on si myslel, že neslyším vůbec.

Jaké vtipy na židy máte na mysli?

No to byly nějaký kreslený vtipy, já už si nevzpomínám, ale byly v těch novinách, žejo.

To bylo v období protektorátu?

V období protektorátu a ještě za první republiky, když to Vlajkaři jako začli, tak v tomhle období.

Vy už jste o tom začal mluvit během toho rozhovoru, ale přesto by mě zajímalo ještě nějak uceleně probrat to, jakým způsobem se proměnil život vaší rodiny po okupaci Československa. Vy jste zmínil tu skutečnost, že otec byl tlačěn ze strany nového ředitele továrny, aby se rozešel s maminkou. Vy si sám vzpomínáte na tento nátlak, byl to něco, co se řešilo v rodině?

No tak úplně upřímně řečeno, já o tom ani nevěděl, to jsem se dozvěděl až dodatečně. Čili jakým způsobem bylo na otce... no bylo mu doporučeno asi v tom smyslu. Jinak relativně – ten majitel nové se jmenoval Baehr, ta firma se pak přejmenovala „Bratři Baehrové“, relativně bych řekl, že to byl docela slušnej Němec. Poněvadž celkem to trvalo dost delší dobu, než jako nás vyrazil z toho baráku. Fakt je ten... to byla taková zajímavá postava svým způsobem, poněvadž na tu dobu byl velmi mladej, bylo mu takovej kolik – pětatřicet, do čtyřiceti let. A na vojně... jako odvedenej nebyl. Docela dlouho on žil ve Francii, a když padla Francie, tak se chlubil někde, že je to taky jeho zásluha, poněvadž on tam někde... vedl tam nějakou firmu a zároveň tam byl jako nějakej špion německej jakoby. Takže měl známosti z těch vyšších kruhů teda, pokud vím, to tam chodili k němu, ale... Že by byl proti otci nebo mamince dával nějak najevo, když jí potkal, tak pozdravil... to nemůžu říct.

No a jak se dál...?

Jak se dál, no první věc byla, že nám zabavili rádio, žejo. To si pamatuju, my jsme měli takový malý rádio, byla to devatenácti nějak lampovka, nebo patnáctilampovka, Emerson se jmenovala ta firma, to si pamatuju. Tam bylo ještě „television“ a „radio“ tak to mi zaujalo. A to byl takovej malinej přístrojek, tak ten jsme museli odevzdat. No pak samozřejmě každý zvonění, když někdo zazvonil, tak byl strach, aby to nebylo gestapo no. To už bylo takový vžitý svým způsobem no. Pak vlastně chodily ty transporty, tak se nás to taky dotýkalo nepřímo, takže to...

Jenom se chci zeptat, vás... to že byl strach z gestapa, vy jste měli někdy návštěvu gestapa doma?

Měli jsme, měli jme, shodou okolností to už bylo v tomhle bytě. A to si pamatuju, že jsem... tenkrát přišli nějak za otcem, to bylo nějaký... nějakej zákazník měl – pánbůh ví co, jestli něco šmelil nebo já nevím, co dělal – adresu tatínka v kalendáři a to byl nějakej důvod. Jeho zatkli, že přišli taky za tatínkem do fabriky a chtěli, chtěli do bytu. No tak tatínek s nima přišel sem a to bylo ještě... přišla otevřít maminka. To jí říkali napřed „gnädige Frau“ a ona jakmile jí to řekli, tak řekla, že je židovka no a pak to začalo. Jí si odvedli do ložnice, tatínek byl v kuchyni vyslýchanej a já jsem pendlovat mezi nima nějak do jistý míry, takže jsem věděl, co kdo říkal, tak jsem tatínkovi taky řekl, že... Tady třeba byla jakoby stříbrná tabatěrka, ve skutečnosti byla zlatá, ale byla postříbřená jo, no tak se ptali, co to je. Tak maminka říkala, že je to stříbrná tabatěrka, kterou dala tatínkovi nějak k narozeninám. No tak to jsem řekl tatínkovi, aby tohle věděl, tak nějak jsem dělal takovou spojku jakoby.

Víme, že od určité doby během Protektorátu museli začít židé nosit nějaké označení.

Hvězdu.

Dotklo se to i vaší rodiny?

No samozřejmě, maminka musela nosit hvězdu. A tam jsem ještě zapomněl, že z týchle prohlídky, která tady byla svým způsobem na otce, tak maminku sebrali a byla dva roky... dva měsíce zavřená. Jo, to bylo taky hrozně nepříjemný.

Kde byla zavřená?

Byla zavřená na Pank... ne na Pankráci, na Čtyřce, to znamená tady Na Perštýně někde.

V té Bartolomějské.

V Bartolomějský, no. A tam byla nějak vyšetřovaná...

Jaký důvod...?

Důvod – židovka. Jinej důvod neměli, poněvadž pak jí nakonec pustili. Bez problémů. Ale tatínek musel chodit na gestapo, což bylo nepříjemný, poněvadž jsme nevěděli, vrátí se nebo nevrátí, poněvadž tady sem přijela babička, tatínkova maminka, aby tady byla jako v bytě, kdyby se s ním něco stalo a já jsem tady byl sám, takže takhle to bylo. A babička už tady pak zůstala u nás, takže pak když celá rodina byla pryč, tak vlastně ona jediná byla tady v bytě a to byla stará paní, tý bylo tenkrát... Kolik babičce bylo... Nějak k osmdesátce. Poněvadž zemřela asi v pětaosmdesáti letech. No a zemřela... no nemuselo... tak sedmdesát osm jí bylo asi.

Zmínil jste rovněž řadu příbuzných a přátel židovského původu. Můžete, vzpomenete si, jakým způsobem se dotkla jich okupace?

No tak bohužel odcházeli jeden za druhým žejo, tak nejen z našeho příbuzenství nejbližšího, maminčini bratři, ale taky i ti další. Poněvadž shodou okolností řekl bych, že my jsme se stýkali více s tou židovskou komunitou vždycky, než s tou takzvaně árijskou. Poněvadž bratři maminky, ti byli, ti pak... původně byli v Karlovejch varech, v osmatřicátým roce přišli sem do Prahy, takže žili tady v Praze, a tatínek byl z Českomoravský vysočiny, takže... stýkal se s bratry taky a se sestrou, ale ti byli tam, to už bylo za Havlíčkovým brodem, mezi Jihlavou a Havlíčkovým brodem. Takže jak říkám, více jsme se stýkali s tou židovskou komunitou. Vždycky.

Říkal jste, že postupně odcházeli nebo odjížděli do transportu. Vy jste věděl, že jsou ty transporty nebo že někdo půjde do transportu? To jste se dozvěděl?

No tak to se... to se ti lidi dozvěděli a takový dva, tři... nevím... Oni s tím už počítali, ale nevěděli kdy, žejo. Takže byli připravený na to, tak třeba já nevím, syn... můj bratranec, syn strejdy, takže ten, ten odešel jako poslední, já nevím, jak je to možný, že jeho manželka šla a on tady zůstal, protože měl nějakou práci na židovský obci, tak ti ho snad vyreklamovali, ale ta manželka s malou dcerkou asi dvouletou šla do transportu. No on pak šel za nima a ti se nevrátili.

Jak se jmenovali?

On se jmenoval Egon Schwarz.

Vy jste říkal o tom synovi těch Lebenhartů...

Lebenhartů.

Jak se jmenoval ten syn?

Adolf.

Adolf... že vám nabídl nějaké knížky předtím, než šel do transportu. Můžete nám ještě víc nějak popsat váš vztah k němu, a co jste věděl o tom jeho konci?

No tak my jsme se stýkali do poslední chvíle, než odešel, a pak od první chvíle co se vrátil, jsme se taky stýkali dál. Takže to bylo určitý přerušování, takže jsme spolu to mládí do určité míry prožili, i to za okupace a před okupací, tak zase po okupaci v té nemocnici shodou okolností. V té nemocnici hned jak se vrátil, vrátil se už nemocnej, no tak ho taky léčili pořád, měl bolesti v zádech, nakonec to byla kostní tubera... Dostal se do toho Havlíčkova brodu a já shodou okolností jsem šel na operaci s tou nohou... no... jemu řekli diagnózu, že je to tubera, že tam bude dva roky minimálně, tak jsem si říkal „Ježišmarjá, to bych nevydržel“, a pak jsem za čtvrt roku šel za ním. A rád, poněvadž to byly hrozný bolesti, co jsem měl.

A byl jste... doprovázel jste třeba někoho z rodiny nebo nějaké přátele k transportu nebo na nějaké shromaždiště?

Ne, ne.

Mohl byste nějakým způsobem shrnout osud těch příbuzných maminky, těch jejích bratrů, vašich strýců?

No tak samozřejmě, že jsme čekali, že se někteří vrátí, takže jsem to počítal – ne z těch nejbližších ale i vzdálenějších příbuzných – jednalo se asi o dvaatřicet lidí, tak se vrátili vlastně, vlastně čtyři. Ten Áda Lebnhart, jeho sestra, pak moje sestřenice Hanka a maminka, když jí počítám. Z dvaatřiceti lidí. No shodou okolností jsme čekali každopádně, že se vrátí ten Egon, to byl silnej chlap. Tak ten zemřel nějak, to jsme se dozvěděli právě od toho Ády, ten zemřel na skvrnitej tyf asi v dubnu čtyřicet pět.

Kdo to byl Egon?

Egon byl můj bratranec, ten jak jsem říkal, že šel poslední do toho transportu. No a tady jak v tý televizní... teda televizní – v tom památníku jsem se dočetl, kdy zemřely ty jeho... respektive kdy byly odsunutý do Osvětimi, tam na tom úmrtí není.

Můžete vzpomenout ještě ty další bratry maminky, jak se jmenovali a...

Jo, jistě, tak nejstarší byl Alois, po něm maminka zdědila barák v Karlovejch Varech, a pozdějc jsem to zdědil já, díky tomu, že maminka schovala papír, kde bylo napsáno... poněvadž po revoluci žádal a o to dědictví... že dědictví je jí přiznáno, ale že republika nemá zájem o další milionáře, tudíž že tento majetek propadá ve prospěch státu. A na základě tohohle dopisu jsem to já pak vlastně restituoval. Jak se vrátili, tak jsme počítali, že se někdo vrátí z nich, z těch bratrů, tak to... jeden byl Alois, to byl ten, co měl ten barák, další byl Emil, ten měl obchod taky v Karlovejch Varech, tak ten se nevrátil, jeho dva synové odjeli v devětatřicátým roce nějak tajně do Izraele. A byli na té lodi, která nebyla asi

dva měsíce nebo tři měsíce vpuštěná v Haifě na židovské území Angličany tenkrát. Byla blokována asi dva... no dva nebo tři měsíce byli na moři tam zakotvený. Tak ti se vrátili a ti pak byli v Izraeli, s nima jsem se setkal teprve v roce, znova... byli u nás v devětatřicátým roce než odjeli tenkrát, a pak jsem se s nima setkal v roce devadesát, když pak sem přijeli. Tak to bylo hezký setkání. Pak se vrátila ta sestřenice, ta Hanka, to byla dcera tohleuctoho strejdy... ne pardon, to byl zase Pepa. Tohle byl Emil, od Emila, a pak byl další strejda Pepa, ten měl obchod v Karlovejch Varech, pardon... v Rakovníku... A o tý jsme pochybovali, že by se mohla vrátit, poněvadž už zamlada byla vážně nemocná s ledvinama, a ta se vrátila kupodivu. A ten její bratr a bratr mladší Karlík, tak ten se nevrátil, zahynuli někde u Rigy nebo v Rize. To jsme se dozvěděli. No a ta se vrátila a tady se... její manžel... ona tenkrát se vdala krátce před tím, před tím odjezdem do Terezína, pak šla s tím manželem do toho Osvětimi, a on zahynul, ona nakonec přečkala jak Osvětím tak Bergen-Belsen, tam byla osvobozena. A vrátila se sem a tady se setkala... ten se vrátil jako, jako voják západní armády, Jirka Presburg se jmenoval. No a oni se znali nějak ze zaměstnání před válkou už, no a pak se vzali. No a poněvadž on se vrátil se západní armádou, měl tady docela dobré místo, když přišli komunisti, tak ho z toho místa sundali, tak on si zažádal o vystěhování a celkem se mu to podařilo, a odstěhovali se na Novej Zéland. A ti byli na tom Novým Zélandě, byl jsem... několikrát byli tady, já jsem byl se synem taky u nich před dvanácti lety.

Rád bych se teď vrátil k vašemu příběhu, opět zpět na to gymnázium. Vy jste už zmínil to, jakým způsobem vás vyloučil z gymnázia ten pan ředitel. Jak on se dozvěděl o vašem původu?

To bylo, to si pamatuju jak dnes, jednoho krásnýho dne jsme dostali ve škole takovej blanket, kde stálo, že „Místopřísežné prohlášení, že žádný z rodičů není žid“ nebo... nebo... nevím už, jak to bylo formulovaný přesně, což jsme nemohli vyplnit, tak otec napsal, „matka židovka“ žejo... A to jsem odevzdal, to jsem odevzdal jeden den do školy, to jsme měli shodou okolností si pamatuju odpolední, my jsme se střídali nějak, poněvadž nějaká škola byla zavřená nebo zabraná. Takže odpoledne jsem to odevzdal takhle a druhej den ráno – já nevím – v polovici vyučování přišel ten ředitel, poněvadž tam si to normálně sjeli, žejo, a kdo tam měl napsáno, že je někdo z nich židovského původu, tak okamžitě vyloučeněj. Takže takhle, to bylo ze dne na den.

Vy jste zmínil, že se to nedotklo jenom vás, ale ještě dalších dvou spolužáků, pokud se dobře pamatujete?

Ano. A ten jeden tam nebyl, ten se znal dobře... ten profesor třídní se znal dobře s těma jeho rodičema, tak jim řekl radši, aby nechodil, zřejmě. To se domnívám, ale asi to tak bylo.

Vzpomenete si, jak se jmenovali?

Jmenovali se... jeden se jmenoval Bašus tenhlecten, co tam nebyl, a ten další... tak to si nevzpomenu jak už se jmenoval. Vidím ho před sebou, jak vypadal, ale jméno jsem zapomněl. Ale s tím jsem se už... Ten Bašus ani nevím, jestli byl v tom lágru nebo nebyl, ale tam ten další, ten tam vůbec zaručeně nebyl. Tak to nevím, jak to bylo... A ten Bašus... já si nevzpomínám, že by byl v tom lágru. Poněvadž já jsem byl jeden z nejmladších a on by musel bejt taky... A my mladí jsme se znali, žejo. Takže myslím, že ani jeden ani druhej nebyl.

No byl jste tedy vyloučen ze školy, co jste dál dělal?

No to bylo, to bylo svým způsobem zajímavý, tatínek... No co se mnou, žejo. Tatínek se znal, díky své profesi a výrobě, se znal...

...

Tak po krátké technické pauze se vrátíme zpět k vašim vzpomínkám.

Ted'ka nevím přesně, kde jsem skončil.

Vykládal jste o tom, co jste dělal poté, co jste byl vyloučen z gymnázia.

Jo, jak jsem byl vyloučen z gymplu. No tak co se mnou. Takže tatínek díky své profesi měl známý mimo jiné taky mezi kavárníkama a restaurátérama v Praze. Tak se obrátil na kavárníka, majitele Hlavovky, kavárny Hlavovka, která byla známá támhle na Vinohradech, u Vinohradského divadla, a tam se na něj obrátil... Jmenoval se ten majitel – si vzpomínám – pan Malík, Adam Malík, a byl jsem tam dvakrát v té kavárně. A sice – když mě přijímal ten pan kavárník, a když se mnou šel na pracák, poněvadž mu kavárnu zavřeli. A jinak jsem chodil, zkrátka jsem chodil do Maděrovy školy, tajně, na angličtinu. To byla škola taky na Vinohradech, kousek od té kavárny Hlavovka, kde byly třídy normální, vyučovala se tam angličtina, němčina a já nevím, jestli ještě další jazyky, tak jsem chodil na angličtinu tam. Tajně, poněvadž jsem neměl studovat, ale soukromý školy nebyly do toho zařazený, nicméně... byl jsem vedenej jako učeň číšnickej. Tam jsem byl na té Hlavovce, žejo, pak zavřeli kavárnu Hlavovku, tak se tatínek obrátil na restaurátéra, majitele restaurace U Medvídků na Perštýně, a tam jsem byl taky dvakrát, když jsem... když mě přijímal a když po revoluci jsem tam šel, že končím, že už tam... že budu studovat dál, žejo. Takže tuhle profesi jsem nedělal. No a pak jsem byl... chodil jsem, chodil jsem na průmyslovku na Mělník, kde musela bejt, kde musela bejt praxe, takže jsem byl právě jako laborant tady v té fabrice. Rok nebo tři čtvrtě roku, a pak jsem studoval na Mělníku. Když jsem studoval na tom Mělníku, to bylo v sedmačtyřicátým roce, mi přišlo od té pokračovací školy, poněvadž jsem byl vedenej jako učeň číšnickej, že doba zavření se mi počítá do učňovské doby a že vlastně bych mohl, když bych chtěl, složit zkoušky, učňovský. No tak jsem si říkal, to už jsem chodil na Mělník, žejo, tak jsem si říkal, to bude sranda nějaká, tak já jsem se přihlásil, že budu dělat zkoušky číšnický. No nebylo to jednoduchý úplně. Jednoduchý bylo to, že první den byl... byli jsme čísla, pokud si vzpomínám, první den byl... byly písemky, to byla čeština, matika, a jako odborněj předmět... no z gymplu jsem opisovat uměl, tak čeština nebyl problém, matika nebyl problém, odborněj předmět jsem do jisté míry opsal z knížky, kterou jsem měl na kolenou, jo. No a pak byla praxe, to už bylo horší, druhej den. A tak si pamatuju, že první zkoušející, to byl zřejmě nějakej hospodskej nebo kavárník, to bylo v roce sedmačtyřicátým, tak mi dal za úkol, abych... to jsem si vytáhl jako otázku, žejo... podle čísla, on to přečetl, a měl jsem za úkol sestavit tabuli podle jídelníčku. No tak to jsem do jisté míry uměl proto, poněvadž tatínek přišel na to, že by bylo přeci jen dobrý, abych dělal nějakou praxi, tak se obrátil na tu učňovskou školu, že jako jsem... kam normální učňové chodili... že jsem jako dlouho tu praxi nedělal a že by... a že jí v současný době taky už nedělám, ale že ty možnosti tady byly, že bych mohl složit zkoušku, že by byl rád, kdybych mohl chodit tam na ty jejich praxe, tak jsem tam byl asi pětkrát na ty praktický zkoušky, což jsem se naučil jak se to prostírá, žejo, podle těch jednotlivých jídelníčků, příbory a skleničky a já nevím, co všechno... ted'ka už to vůbec neumím... No tak to jsem se naučil, no tak to jsem mu udělal dobře, a ted'ka on mi řekl, abych... ten kavárník, žejo... zkoušející... abych mu přinesl polévku. No tak jsem si vzal tácek, na to jsem dal ten hrníček, jak se to, jak se to normálně vyklápí z toho, žejo, utěrku přes ruku a šel jsem k němu... No a on říkal, on říkal, „Nalejte mi polívku,“ no tak jsem, z laboratoře jsem byl zvyklej, že se dává ke kádince, když se to nalejvá, tak se to dává na hranu té kádinky, tak se to nalejvá, kdežto polívka se nalejvá, to jsem věděl, v prostředku talíře, jo... teda to jsem nevěděl právě,

že se nalejvá v prostřeku, tak jsem to přiložil na kraj toho talíře jakoby a nalejvám tu polívku. A on říká, „Člověče, to byste mi vylil všechno do poklopce,“ tak jsem se zapýřil a říká, „Nosil jste vůbec někdy polívku?“ Nic chytřejšího mi nenapadlo, než mu říct, „No polívku jsem moc nenesl, já nosil spíš pivo,“ a kdyby řekl, ať mu přinesu tři půllitry tak jsem je neunesl samozřejmě. Tak to byl o zaváhání, pak byla nějaká politická otázka, tak to vím...

Já se omlouvám, je to zábavné, ale pojďme se ještě vrátit, vrátit zpět do toho válečného období, vy jste tedy chodil do škol.. vy jste chodil do té jazykové školy... A co s vámi bylo dál?

No jsem chodil do té jazykové školy, jazyková škola tenkrát skončila v tom roce čtyřicet čtyři, to bylo... nějak právě končila no, a já jsem dostal příkaz nastoupit do toho nádraží, takže jsem zdárně ukončil školu a hned jsem šel do toho lágru.

Jak jste dostal ten příkaz?

Poštou, poštou jsem dostal nějaký předvolání.

Bylo tam vysvětleno proč?

Ne.

A kam, za jakým účelem se máte vydat?

Ne. To tam vysvětleno nebylo, já už si upřímně nevzpomínám na to, ale myslím, že to tam vysvětleno nebylo... nebo jestli tam bylo napsáno, že pojedeme na ten SS Übungsplatz, já nevím, nevzpomínám, nevím. Opravdu už nevím.

Nebo třeba bylo z toho zřejmé, že je to určenou pouze pro příslušníky nebo členy rodin ze smíšených manželství nebo... měl jste... měl jste vůbec nějaké ponětí o tom, kam je dete?

Ponětí kam jedu jsem neměl, ale že to bude, že to bude pro... zřejmě pro ty míšence a nebo manžele židovek, to nějak se tušilo nebo co, poněvadž sem... tady v Holešovicích byl jeden pán známej, známej strejdy, kterejtaky tam šel se mnou, taky nastupoval ten den do transportu a to byl právě zase, zase Árijec manžel židovky, jo, takže nějaká spojitost pravděpodobně tady byla, ale na to si skutečně nevzpomínám.

Jak se jmenoval ten...?

To už taky nevím, to už taky nevím.

A vy jste se tedy... který to byl den, kdy jste se musel... kdy jste odjížděl?

Na den jako, jestli to bylo pondělí nebo úterý, středa, to nevím, ale byl to ten den, kdy byl spáchanej ten atentát a Hitlera, to si vzpomínám, no a pak mezi těma esesákama bylo takový určitý napětí pochopitelně, to jsme pozorovali, my jsme nic nevěděli, žejo, to jsme se dozvěděli až pak, ani nevím jak, jo.

A to bylo které datum?

Dvacátýho července čtyřicet čtyři. A... no a pak jsme přijeli do tý Bystřice a tam nás vyhodili, v Benešově nás rozdělili právě asi na ty tři skupiny a ta naše skupina jela do toho Benešova... do tý Bystřice, tam jsme vystoupili... okamžitě... tam bylo zabraný to území, tak na kraji toho území jsme šli, tam byly nějaký vilky a v jedný tý vilce nás postupně ubytovali jako. Ono těch vilek tam bylo pochopitelně víc. Tak já jsem byl v tý první prakticky, bylo nás... pokoj velké... menší než tohle... bylo nás tam asi, asi deset, to jsme si museli nacpat slamníky a dali je na zem a tam jsme jako vegetovali. No a poněvadž to byl první barák snad, ne nejlepší, ale tak měl přehled, tak nás tam pak vyhodili, protože tam si pak udělali to hlavní sídlo ti esesáci, co nás hlídali, no a nás pak rozdělili do jednotlivých těch dalších baráků. A to už bylo pozdějc, to už jsem měl, to už jsem měl nějakou tu bronchitidu, no hroznej kašel jsem měl, si pamatuju. A nikde mě nechtěli, nikde... všude říkali, když jsem tam se přivlekl s kufrem, tak že jsou plný. A tam mě ten jeden mládenec... tak jsem si tam sednul na schody a říkal, „Ono to nějak dopadne,“ a tam jeden mládenec, tenkrát mu bylo devatenáct let, říkal, „Co ty tady sedíš?“ Tak jsem mu říkal, „Mě nikde nechtěj, poněvadž mám hroznej kašel a boje se mně zřejmě,“ a on říkal, „Tak pojď se mnou a já tě ubytuju tam nade mnou“. On byl shodou okolností vorarbeiter, poněvadž mluvil dobře německy, tak jsem se dostal do takový vilky na půdu, tam byly normálně dvouposchoďový postele a na tu jednu on... nad ním bylo volno, tak mě tam ubytoval, docela si se mnou vyměnil místo, říkal, „Tobě je blbě, tak ty budeš dole ležet a já budu ležet nahoře,“ no. A to byl ten kolega, se kterým jsem to táhl celou tu dobu, no nakonec on se pak nějak domluvil s esesákem a dvacátýho, dvacátýho dubna utekl... ano, dvacátýho dubna utekl, v noci, a zastřelili ho.

Jak se jmenoval?

Jmenoval se Ivo Goring. A teďka byl pochovanej někde tam v Bystřici, z jeho rodiny se prakticky nikdo nevrátil, a já jsem pak se starostou z Bystřice vyvolal takovou iniciativu, že by měl mít hrob. Takže jsem společně s ním... Zkrátka se to podařilo, a tak jsem přispěl taky finančně na to, a v minulým roce měl hrob, kde jsem taky na to... při tom otevření... nebo ne otevření... při tom... při té příležitosti toho pohřbu po padesáti letech nebo kolika to bylo.

Vy jste říkal, že jste přijeli v tom prvním transportu do Bystřice, tam ten tábor již stál nebo v jakém byl stavu?

Ne, my jsme byli... to bylo pole, my jsme byli první, kteří... první, co... to začalo, to byla soukromá firma, co to měla, stavební, jmenovala se... rakouská soukromá firma, Billig a Schicko se jmenovala, kde jsme byli jako zaměstnaný, no tak první bylo, že se postavil lágr tím způsobem, že na poli se vykopaly jámy, na sloupky, který se zabetonovaly do... dřevěný sloupky, který se zabetonovaly do tý půdy, a natáhl se ostnatej drát kolem dokola a to se... a pak se to... pak jsme bydleli ve stanech, byli jsme přestěhovaný do takových stanů po čtyřech, to bylo jak vánočky vedle sebe, čtyři... a to jsme od toho července... to bylo v červen... srpnu... od srpna do konce října jsme byli v těch stanech. Někteří, někteří dřív, poněvadž napřed se postavily dva baráky a já bydlel až v tom čtvrtým baráku.

Jak ty baráky vypadaly?

No to byly jako stáje takový dlouhý. První dva baráky byly bych řekl horší, tam byly... a byly vyšší, tam byly palandy po třech, docela nad sebou, my jsme měli palandy po dvou, což bylo lepší, žejo.

A byl ten každý barák nějak rozdělen nebo to bylo ponecháno jako jeden...?

Každý...

Jedna místnost?

Barák nebyl rozdělen, to byla prakticky jedna místnost, v prostředku, jak byl vchod... ze strany baráku byl vchod, my jsme měli... poněvadž jeden barák byl jako služební, tak ten měl vchod z těch kratších stran, a tam byli jako, to bylo rozdělený, tam byli... byl tam holič jako, byla tam nemocnice takzvaná, pak tam... pošta se tam třídila, pak tam byla kancelář toho, toho esesáka, co to vedl, a pak tam bylo ubytování několika takových jakoby prominentů, bych řekl. To byli vesměs Němci teda, těch bylo pár, já nevím, shodou okolností tam byl třeba jeden, kterej měl dostat válečnej kříž a poněvadž byl míšenec, tak místo válečného kříže šel do lágru.

Takže i ti prominenti byli svým způsobem vězni nebo...?

Vězni, taky. Taky.

Zmínil jste toho velitele, jak se jmenoval ten velitel SS?

Ten velitel našeho lágru se jmenoval Bauer.

Vy jste s ním přicházel do styku prakticky denně nebo jak se to...?

Ne, nemůžu říct, že bych s ním přicházel do styku. Do styku, takhle... zajímavý... do styku jsem přišel s generálem, který to měl celý... ten bydlel v Konopišti, žejo, ten měl na starosti celej ten Übungsplatz, jmenoval se... takovej malej, skrček... Karrasch se jmenoval, generál SS... A ten shodou okolností, jak jsem byl nemocnej, tak jsem nechodil do práce nějakej čas, a bylo mi... no bylo mi... měl jsem žízeň, šel jsem se napít nebo co, k pumpě tam v tom baráku, no a on jel na koni. Tak tam na mě začal řvát, co tam dělám, jak to, že tam jsem, a já jsem pořád jenom říkal, „Ich bin krank, Ich bin krank,“ a on řval tak, že se pod ním splašil kůň a on málem spadl z toho koně, tak odcválal. No tak toho jsem poznal teda.

A jaký jinak byl ten velitel tábora?

No tak asi nebyl zhruba nejhorší, nosili tady ty cintáky jsme říkali, Feldgendarmerie SS, jo takže to bylo... to byl postrach prej i esesáků, žejo... Ale jinak individuálně že by někoho mlátil nebo nějak, to jsem nepoznal.

A co ti ostatní členové SS?

Tam byl ještě jeden, jeden nižší šarže, to byl jako jeho zástupce a jinak tam ty hlídky jsme neznali, co chodily kolem toho tábora.

Takže ten tábor byl hlídán?

Ten byl taky hlídán, ale to jsme neznali vůbec... kde byli ubytovaný, to nevíme.

Byla tam ještě nějaká jiná ostraha, třeba nějakí čeští četníci nebo čeští...?

Ne.

Čistě německá organizace.

To bylo SS území, prakticky oddělený drahou, za drahou bylo český území, před drahou bylo to území SS, a tam když se šlo... když jsme šli na nádraží pracovat, tak jsme museli i projít jako na nádraží na českou stranu a tam stál esesák v tom podjezdu takovým, v tom tunýlku... v tom podjezdu... pro povoz to byla akorát šíře.

Můžete nám popsat vlastně vaše spoluvězně, kdo to byl, jak byli staří?

Pochopitelně, ti mladí šli tak nějak k sobě, takže... všechno bylo pochopitelně starší než já, poněvadž já jsem byl vůbec nejmladší. Takže tam byl třeba se mnou o dvě postele tady ten malíř Fuchs, Ferda, no. Pak tam byli... nade mnou byl ten Ivo Goringer, co byl zastřelenej, přes uličku byl nějaký Jaroslav Lederer, nad ním byl jeden... Jiří Duda, a druhý byl... to už si nevzpomenu jak... taky Duda, to byli bratři, shodou okolností ten jeden byl náš zástupce v OSN, ten Duda. Mladý kluk tenkrát. Na další jména už si nevzpomínám, vedle mě ležel Zinner nějaký, kterej... kterej pokud vím, tak ten v osmačtyřicátým odešel za hranice, pak tam byli starší lidi, nějaký Cajthaml se jmenoval, pak tam... takovej sranda... dobrej... prima chlap... já si nevzpomenu, jak už se jmenoval. Ten ležel takhle v nohách mi, poněvadž to byly postele... tam byla ulička jako mezi těma postelema a byly dvě řady těch paland. Jedna ta palanda byla u stěny, ta druhá tvořila tu prostřední chodbu jakoby, no. Pak tam byl nějaký Miloš... Miloš, to by rozenej funkcionář, Miloš Freund. To jak říkám, rozenej funkcionář, ten musel mít nějakou funkci, poněvadž sám se hlásil o tu nejlépejší funkci, co tam byla a sice takzvaný blockatleste, ten měl jedinou výhodu v uvozovkách, že první musel vstávat, poslední si musel jít lehnout, spočítat musel všechno, a kdyby se mu někdo ztratil, tak za to zodpovídal, jo. Takže to... a on se o to hlásil, mladý kluk, no...

Tak nějakou výhodu to možná mělo, nebo nemělo?

Nemělo to žádnou výhodu, žádnou výhodu, jediné samý nevýhody.

A to měl každý dům, každý ten blok?

Každý dům... v každém baráku byly ty čtyři bloky, takže tam byli vlastně čtyři a pak byl velitel baráku, ten to měl dobrý, ten celkem neměl nějaký velký problémy... A jestli pracoval, nebo nepracoval, myslím, že taky pracoval. Nevím co. Jinak v prostředku toho... proti vchodu, tam byla taková místnost jako udělaná, a to byla koupelna... teda koupelna, tam bylo takový koryto a tam bylo x vodovodů, teda kohoutků a do toho se točilo, takže tam mohli... nevím... asi pět nás se mohli umývat, pět kohoutků že tam bylo.

Ještě si pamatuju, že minule jste nám ukazoval fotografie, které někdo pořídil v táboře, kdo to byl?

Nevím, to jsem dostal až po...

Nějací bratři...

Bratři Schwarzové tenkrát, ale bratr Sch... ten mi to poslal, jeden z těch Schwarzů, ale kdo to filmoval nebo kdo to fotil nevím. Někdo... nějaký Moravák to byl.

Můžete popsat ten každodenní život v táboře nebo ten typický den? Jak začal den a jak skončil?

No upřímně řečeno, tak ráno se budilo asi v šest hodin, v zimě, v létě, pak bylo... pak se vydávalo... já nevím, od půl šestý pak se... od půl sedmý pak se vydávalo kafe, a jestli kousek chleba nebo to, tak to

už si nevzpomínám, poněvadž vím, že ten chleba se dostával taky asi na tři dny. No a jednou jsem měl takovej hlad, že jsem ho snědl celej najednou a měkkej, no chutnal mi, ale pak ty následky byly hrozný, takže pak jsem lítal kolem apelplacu, aby mi to povolilo. No, v poledne, my jsme pracovali jako ta technická... já jsem pracoval jako ta technická skupina, takže my jsme nepracovali všichni společně, my jsme pracovali – třeba někteří byli daní na cementování, někteří stavěli něco z panelů a jiní dělali silnici a tak... tak jsme byli rozdělení, takže... Jinak ty party, ty odpochovaly, já nevím, těch bylo vždycky... ta skupina jedna čítala takových čtyřicet lidí asi a ti odpochovali a ti stavěli zase tam tu trať železniční do... do nějakýho muničního skladiště, který se tam budovalo.

A vy jste chodili... vy jste teda byl v jedné pracovní skupině, co ta měla na starosti?

My jsme měli třeba si vzpomínám, to jsme dělali asi čtvrt roku, že jsme chodili tři a jeden esesák s náma chodil, poněvadž to pracoviště bylo na kraji toho územíSS, takhle u silnice a u dráhy. A tam jsme... tam byla taková pískovna malá a my jsme tam kopali písek. A vždycky přijela nějaká fůra, to jsme naložili a zase jsme kopali dál. A jak říkám, v dřevácích jsme chodili, bylo to dost daleko, já bych řekl takový... od toho lágru tak minimálně dva kilometry, no a v těch dřevácích se zrovna dvakrát dobře nechodilo, žejo, což bylo nepříjemný. No, tak i za tmy jsme tam šli, podél tratě... no tam vzhledem k tomu, že jak říkám tam byla zákruta taková, silnice a mostík a tam pak vedla trať... a tam jsme viděli, když taky vozili ty... v otevřených těch vozech tam vozili pak někam na jih ty v těch štráfatých uniformách, vězně, jen tak, tak to byl hroznej pohled. Hubený, žejo, tak... zima byla, já nevím, tak deset mínus a oni tam v otevřených vagonech jeli, jeli někam směrem na Budějovice tenkrát. To si vzpomínám, asi tři nebo čtyři transporty jsem takhle viděl.

Můžete nějak do detailu popsat, co jste viděl? Jak... jak byl třeba ten transport velký?

No tak to bylo x vagonů, to si nevzpomínám, no vlak.

Ty vlaky kolem vás projížděly nebo se tam zastavovaly?

Ne, tam už byla volná trať, jestli se zastavily v Bystřici to nevím, pravděpodobně ne... a projížděly ne rychle, ne pomalu, normálně projížděly po trati. No a my jsme okolo tratě pracovali a samozřejmě každěj vlak byl pro nás zajímavěj, poněvadž jednat tam jezdily normálně civilní vlaky, žejo, tak jsme jim mávali a tak dále, žejo... a dívali se, co vezou, kdo jede a tak dále. Pak tam byli... jsem viděl hloubkaře taky, když nalítávali... nalítávali na ty vlaky, že napřed ho několikrát obkroužili, se může říct, když mašinfíra zastavil a utekl z toho, tak se snesli a rozstříleli tu lokomotivu.

A ještě k těm transportům, co to bylo za lidi v těch vagonech?

No to byli... evakuace z těch koncentračních táborů, který byly pomalu obsazený Rudou armádou zřejmě, tak to se... to byly ty pochody smrti a tak, zřejmě.

A viděl jste, jestli tam byly třeba celé rodiny, nebo muži, ženy? Děti?

Nevím, to jsem nepostřehl. To byli spíš jednotlivý, rodiny... na rodiny to nevypadalo.

Říkal jste, že měli uniformy.

Měli vesměs štráfatý uniformy, ano.

Měli ty uniformy ještě nějak dál označeny, byly tam nějaké znaky na těch uniformách?

Nevím, nevím, to nešlo postřehnout.

Již jste zmínil jeden případ útěku z Bystřice, který skončil tragicky, kdy ten váš soused a kamarád byl...

No ten přítel.

...byl zastřelen. Říkal jste, že se nějak domluvil s jedním esesákem.

Údajně se domluvil.

...

Po krátké pauze se tedy opět vrátíme k vašim vzpomínkám na Bystřický tábor. Bavili jsme se naposledy o tom... o útěcích, ptal jsem se na útěky, vy jste zmínil jeden případ. Můžete nám je ještě dopodrobna vypovědět, jak to bylo?

Těch... ty útěky začaly tak nějak v tý druhý polovině toho dubna. To byli jednotlivci, některým se to podařilo, některým se to nepodařilo... Vesměs utíkali z pracoviště, odešli z pracoviště zkrátka, dostali se někam na to normální území a odjeli vlakem zřejmě, no. A bohužel ten můj přítel nechtěl, poněvadž za ten útek... pak když se zjistilo, že někdo utekl, tak byl zodpovědný ten vorarbeiter a trest byl, minimální trest byl bunkr, což bylo nepříjemný, poněvadž jste tam tutově nastydl... to bylo... Jen tak bez ničeho byl zavřenej do takový sklepní místnosti, takovýho bunkru skutečně, to zaprvé, a za druhý mu hrozilo před celým lágrem trest minimálně pětadvacet ran holí. Pětadvacet ran holí, což bylo taky nepříjemný, poněvadž... počítal to teda další vězeň, počítal jenom ránu, která byla pořádná a schválil to ten esesák... a když jako ten, co ho mlátil, to nebyl esesák, ale taky vězeň... a když se mu zdálo, tomu esesákovi, že to není zrovna taková nějaká silná rána, tak tu nepočítal, takže ono bylo dost... dost nebezpečno nějak ho moc šetřit proto, poněvadž on pak dostal ještě dvojitou dávku ještě. Takže to bylo pětadvacet ran holí, což bylo nastoupený před celým lágrem, jo, a takový... takzvaný soud byl vynesenej na tím, no. Takže bunkr a tenhle lágr, teda ten... ten trest holí teda.

Co takový trest pětadvacet ran holí znamenal pro toho, kdo byl takovýmto způsobem potrestán? Byl pak schopen práce nebo...?

No upřímně řečeno to si nepamatuju, ale myslím si, že schopen práce nebyl druhej den, v žádným případě ne.

Říkal jste, že k těm útěkům docházelo od toho dubna čtyřicet pět.

Druhá polovina dubna čtyřicet pět. Ten Ivo, kterej byl zastřelenej, byl asi takovej čtvrtěj, pátej co utekl. Pak se to začalo víc množit, když já jsem utíkal, tak ten den utekli jsme čtyři a tři z toho chytli, čili já jsem byl jedinej, kterému se to povedlo.

Vlastně co to způsobilo, ty útěky? Proč náhle začali z toho tábora utíkat?

Způsobilo to, že se cejtíl konec války, pochopitelně, a nevědělo se, co s tím lágrem... tvrdilo se, že je podmínovanej, že nás vyhoděj do povětří a tak dále, takže to byl jeden motiv další. Což nebyla teda pravda, ale šířila se taková pověst.

Byli lidé v táboře trestáni i kvůli nějakým jiným prohřeškům vůči nějakému řádu, který panoval v táboře?

Zřejmě... zřejmě byli... třeba dopisy, přišli někomu na dopis, že dostal načerno. Tak to byli... nebo... ty dopisy a jinak si nevzpomínám, za co to bylo, ale bylo i předtím, než byly ty útky, tak bylo dost poměrně potrestaných, ale za co už přesně, to si nevzpomínám. No bylo to samozřejmě hrozně taková nepříjemná... psychicky nepříjemnej pocit, tutově.

Vy jste zmiňoval, že v tom táboře v jednom tom administrativním domě byla pošta a zároveň jste říkal teď, že když někdo dostal načerno poštu, že byl potrestán. Můžete to nějakým způsobem vysvětlit, jak to bylo?

No ta pošta, to bylo takový... to jsme psali jako „Ich bin krank,“ a „pozdravuju všechny,“ a oni to cenzurovali, tak nic jinak se nepsalo. Balíčky se mohly dostávat tak nějak jednou... jednou za měsíc pravděpodobně, ale já nevím, já jsem balíček... já se nevzpomínám, že bych balíček dostal, protože proto poněvadž tatínek už tady nebyl, maminka se na poštu nedostala, babička byla stará, já se nevzpomínám, že bych dostal balíček. Ale možná, že jsem ho dostal taky. Nevím, ale já měl... já měl spojení. Já měl spojení. Já měl spojení, takže já jsem dostával občas nějaký... nějaký takovej příděl od toho mistra, kterej nás měl na starosti, jo.

A věděl jste... vy jste tedy byl ve styku s rodinou, s tatínkem.

Dokavad tatínek byl samozřejmě v Praze, poněvadž on pak byl v říjnu tuším nebo v listopadu... odešel, byl zavřenej on v podobným... byl zavřenej v podobným lágru jako já, jenže byl odlifrovanej do Polska, on byl v Polsku, tam byl tenkrát shodou okolností taky Nový a Sekora, pokud si vzpomínám.

A jak se jmenoval ten tábor?

To přesně nevím, jak se jmenoval... a pak byli, poněvadž byla... armáda Rudá nějak postupovala, tak byl ten tábor nějak zlikvidován a byli poslaný do... a to si pamatuju, to bylo... Osterode am Harz byla adresa. Ale to v tom Polsku, to už si nevzpomenu na tu adresu.

A když jste dostával tyhle dopisy, stalo se někdy, že by byl ten dopis u vás odhalen?

No nestalo se naštěstí, ale co se stalo... bylo... když jsem utíkal já... já jsem utíkal takovým způsobem, že... tatínek utekl dřív z toho Německa. Opatřil... pro mě a pro sebe opatřil potvrzení z magistrátu, že jsme byli vybombardovaný a že jsme přišli o doklady. Aby alespoň jsme něco měli. Dostavil se na nádraží v Bystřici, kde já jsem pracoval taky, při vykládce vagonů. A tam jsme se domluvili, že druhý den, nebo ne druhý den, ale další den že uteču. Takže jsem si to... dobrovolně jsem se přihlásil na noční směnu na vykládku vagonů a to sem měl takovou propustku, kde bylo datum teda a musel jsem jí ukázat tomu esesákovi, co stál u tý... jak jsem říkal pod tou tratí, tam u toho podchodu. Takže to jsem risknul a měl jsem tu... měl jsem tu noční směnu, a pak dopoledne jsem tím pádem nemusel na den jít pracovat a byl jsem v lágru. Z lágru jsem se dostal, a pak jsem musel projít kolem toho

esesáka a prostě jsem mu ukázal takhle, že mám tu propustku a on mi ukázal, abych šel, tak jsem šel, žejo. Takže jsem risknul to, že si nevšimne toho data, poněvadž jsem to měl na minulej den, jo.

Jaké to bylo datum vlastně?

No tak utíkal jsem, pokud si dobře vzpomínám, čtyřadvacátýho dubna, tak tam bylo třiadvacátýho dubna zřejmě. No a pak jsem šel do... tam nám skutečně šli na ruku... přednosta stanice a třeba ta majitelka restaurace, nějaká paní Česká, tam byl tatínek ubytovanej tu jednu noc, předtím, než já jsem utekl... kam mi přinesl klobouk, brejle a takový trenčkot... takovej... abych byl jako trochu maskovanej. No a pak jsme šli pěšky, vlakem, autobusem, pěšky, do Vilice u Mladý Vožice, to bylo asi zhruba třicet nebo pětatřicet kilometrů od Bystřice... nebo čtyřicet kilometrů. Tam jsme byli schovaní na takový stodole, která patřila... tam byla restaurace, tak majiteli té restaurace a tam jsme byli s tatínkem schovaní. On už tam byl čtrnáct dní předtím.

To byl nějaký rodinný přítel nebo...?

To byl přítel tatínka, ano. Nějakej pan Vožický. Vošický, ne Vožický, „š“.

A tam jste se schovávali jak dlouho?

Tam jsme se schovávali do toho pátýho května, to jsme vylezli na světlo boží... no a byli jsme tam jako v tý vesnici, to byla nevelká vesnice, tam bylo nevím... no... ona zase tak malá nebyla, taky... ta hospoda tam byla dost velká... Já už si nevzpomínám, kolik tam mohlo bejt těch stavení.

A co jste dělali po tom pátém květnu?

No tak pátýho května, to bylo žejo... to hlásilo to rádio, že v Praze je vlastně povstání, žejo, tak jsme vylezli na světlo boží. Tam ti lidi z vesnice byli překvapení, kdo se tam objevil, nicméně za chvíli byly takový zvěsti, že se maj stavět barikády, tak se tam postavila taky barikáda. A pak se zase šířilo, že jdou Němci, tak se radši zas barikáda odstranila, tak to bylo takový dost pomalu legrační, no... Ten první dojem z toho takzvaného osvobození nebyl nejlepší proto, poněvadž volil se tam národní výbor a vesničani se tam hned pohádali, kdo šmelí víc teda... tak to mě jako dost disgustovalo svým způsobem. Z lágru, žejo, když jsem myslel, jaká bude sláva a to... a tam se začali hádat, kdo víc šmelil, takže to bylo dost takový nepříjemný překvapení. No pak přišla Rudá armáda, to jsem... to tam přišli zrovna ti vojáci toho Malinovského, tak to bylo dost... dost taky takový ne úplně příjemný setkání, poněvadž to byli hrozný primitivové, žejo. On měl tady x hodinek na jedný ruce, x hodinek tady na druhý ruce, takovej ruksáček... ruksáček ani ne, pytel takovej svázaný na zádech... takže to bylo takový dost divný no. A byli jsme rádi, že jsme se jako zbavili Němců no. Ale ten dojem z tý armády dobrej nebyl teda, tam.

Byl jste svědkem třeba nějaké odplaty na Němcích těsně v těch prvních okamžicích po konci války?

Ne, ne. Ne, ne, nebyl... akorát byl jsem, to jsem byl, když byla poprava Pfitznera [N.B. Josef Pfitzner], to jsem byl podívat se. To je pravda.

Kdo to byl Pfitzner?

Pfitzner byl primátor Prahy.

A kde byla ta poprava?

To byla na tom... to byla na tom, na Soudním náměstí.

To byla tedy veřejná poprava, předpokládám.

Veřejná poprava, no.

Jaká tam byla atmosféra, na té popravě?

No taková... no... nevím, jak bych to... nemůžu to říct, bylo to takový... ticho a zase vřava, takže nevím, jak bych to popsal, upřímně řečeno. Nic pěkného to nebylo svým způsobem, na další už jsem nešel a ono to pak bylo zastavený, ty veřejný popravy.

Víme také ze vzpomínek řady lidí, že se i ruští vojáci dopouštěli násilností nejen na Němcích ale i na českém obyvatelstvu, často znásilňovali dívky, ženy... Je to něco, co by se dělo i...

Ne, nevzpomínám si, to ne, to nemůžu říct. Akorát že chlandili, že tam byli dost... dost jich bylo ožralejch, nějakěj špiritus někde sebrali a tak to bylo, ale jinak, jinak nevím. Pak jsme šli... pak jsme jeli s nima, desátýho května jsme jeli kousek nějakým nákladákem... pak poněvadž oni měli za úkol někam jet... někam jinam, pak jsme šli pěšky nějakěj kus, no dost velkej kus na to benešovský nádraží. No po cestě nám Rusáci dávali osobní auto jestli nechceme, ale bez benzínu... co bysme s ním dělali, žejo. Tak to nešlo, pak jsme se nacpali do toho vlaku, horko těžko, poněvadž ten byl přeplněnej... no a dojeli jsme na nádraží Wilsonovo, tak jsme viděli taky nějaký ty... ne, nebylo toho moc, postřílený ty baráky a tak, jsme byli jako příjemně překvapený, že to není takový nějak rozbouraný moc, no. No a přišli jsme domů a maminka už byla doma, hodinu před náma přišla. Takže to bylo krásný.

A odkud se vrátila?

Z Terezína.

Kdy byla deportovaná do Terezína?

Ta byla... ta šla poslední, původce všeho... ta šla poslední, nějak začátkem února čtyřicet pět. A tady byla právě sama ta babička.

To byla maminka tatínka?

Maminka tatínka no.

Ještě jsem se chtěl zeptat k té poště, jak se vlastně dostávala ta pošta do tábora, jak jste dostávali tu nelegální poštu?

Nelegální jak dostávali ostatní nevím, ale mně to nosil ten... ten mistr, kterej nás měl tu technickou službu na starosti, technickou partu, jo. Tak ten mi to... ten mi to nosil no.

Jak se jmenoval?

Šťastný.

Rovněž jsem se chtěl zeptat, vy jste zmínil, že v táboře – rovněž v té administrativní budově – byla jak jste říkal takzvaná nemocnice.

Byla tam takovej... já už nevím, jak se to... no nemocnice, shodou okolností nějak před Vánoce jsem tam ležel, nevím, co jsem měl teda... asi tejden... A shodou okolností jsem tam ležel... vedle mě ležel ten... Kopeckej, ten Miloš Kopecký, ten herec, takže vím, že tenkrát právě z nějakýho balíčku, co dostal, jedl olejovky a jedl to jak... dojeto papáto... papáto, jestli si vzpomínáte... to bylo s Horníčkem, oni seděli za sebou a měli tam čtyři ruce a tak nějak to bylo bezvadně sehraný, tak jsme na něj koukali a nedal nikomu nic. Ale byla... no tak ani se nějak neprojevoval, on jako herec vůbec, že by byl... nebo něco... poněvadž shodou okolností se tam dělaly... a to jsme dělali rádi a dělali to rádi i ti účastníci, poněvadž vlastně měli určitý výhody, že nemuseli jít, že mohli zkoušet... a Němci to měli rádi a podporovali to, poněvadž tam byla pro ně otrava taky samozřejmě a ty naše pořady byly pro ně docela... docela hezký a zajímavý, poněvadž tam jsme zpívali všechny ty písničky, terý byli zakázaný, žejo... Němci tomu nerozuměli, od Voskovce a Wericha, a různý scénky tam chlapi dělali docela... v němčině taky samozřejmě, docela zábavný. A mělo to úroveň, mělo to svůj orchestr, byli tam chlapi, co bezvadně hráli na basu, jeden tam byl bezvadnej saxofonista a trumpetista taky. Takže to mělo úroveň, bylo to asi třikrát, čtyřikrát. A zajímavý bylo, že ten Miloš Kopecký, že ten jako... pro Němce řekl, že nehraje. Takže to bylo jako to... Ale říkám, bylo to vždycky v neděli odpoledne a bylo to hezký a zkrátka... jak říkám, jsme tam řvali třeba ty protiněmecký písničky, co skládali Voskovec s Werichem a oni tomu nerozuměli, tak ještě tleskali, žejo.

A to se odehrávalo kde?

To bylo v tý kuch... v tý místnosti, co byla jako jídelna, to byl barák velikej, dřevenej barák a vedle toho byla postavená z cihel a z tvárnic jakoby kuchyň. A tam se vydávalo jídlo, a tam se vlastně... každěj měl lžiči, žejo, talíř jsme dostali... a tam se jedlo.

Vy jste ještě zmínil, že vlastně na začátku vašeho pobytu v bystřickém táboře jste onemocněl. To už stála nemocnice? Nebo jak jste se léčil, jak jste se...?

Já jsem se nijak prakticky neléčil. Takhle... byl jsem... bylo mi povoleno, že můžu jít k civilnímu lékaři, do Bystřice, tam jsem šel, a ten mi doporučil nemocnici. Rentgen v nemocnici v Benešově, kam jsem taky s esesákem došel a ještě s jedním mládencem, kterej měl něco podobnýho. A tam si mě chtěli nechat, jenže já blbec... od maminky poprvé pryč, žejo... jsem říkal, že se dostanu do Prahy, poněvadž skutečně, přede mnou se jeden chlap na žlučnickový záchvat – kterej markýroval, svým způsobem – se dostal do Prahy. No já jsem si myslel, že se dostanu do té Prahy taky, tak jsem odmítl to nemocniční léčení, kde si mně chtěli v Benešově nechat, a vrátil jsem se do lágru. A už jsem byl za dva dny asi skutečně... už jsem byl oblečenej, že pojedu domů... a v tom zazvonil telefon, to jsem docela slyšel, poněvadž jsem šel na nádraží už.. a že půjdu... že to je... abych napřed ještě přišel k SS lékaři. Na a místo do nemocnice jsem byl uschněnej, lehčí práce schopen. Tím pádem... lehčí práce tam žádná nebyla, tím pádem jsem zkrátka místo marodění začal hned pracovat... jakoby lehčí práci no... a to jsem měl odpoledne ty teploty... no a to jsem si zavinil vlastně svým způsobem blbostí sám, protože jsem se takhle... no blbec, no. Mladej kluk.

Dobře, tak já bych si dal teď ještě pauzu krátkou...

...

Ještě jsem se vás chtěl po krátké pauze zeptat na několik doplňujících otázek. Jedna se týká toho bunkru, čili toho způsobu toho trestu vězňů. Znal jste někoho, kdo by byl tímto způsobem potrestán? Osobně?

Z mého nejbližšího okolí ne... nevím... nevím, neznám.

Třeba viděl jste ten moment, kdy ti vězni opouštěli ten bunkr, v jakém byli stavu, co to po ně znamenalo, ten pobyt v tom bunkru?

No znamenalo to... znamenalo to dost nebezpečí onemocnění, poněvadž tam byl bez deky, bez ničeho, byla zima... žejo, takže... todle to bylo... a i psychicky myslím že to pochopitelně působilo nepříznivě, to je jasný. Takže spíš takováhle záležitost.

Vy jste zmínil jednoho vašeho přítele, který byl zabit na útěku. Ještě někdo další zemřel v táboře během vašeho pobytu?

Nevzpomínám si, ale vzpomínám si, že pro jednoho si přišlo gestapo, a sice proto, poněvadž údajně... údajně bylo... údajně byl žid jakoby... ne mišenec, takže si pro něj přišlo a kam ho odvezli, pánbůh ví.

Vzpomenete si na jeho jméno?

Ježišmarjá, mel jsem ho na jazyku, ale teďka si nevzp... teďka se mi tam plete jméno Metzner... tak nějak podobně se jmenoval, ale Metzner to nebyl. Nevzpomenu si, ale vidím ho před sebou, takovej menší, menší... bylo mu tehdy tenkrát takových – bych řekl – kolem třiceti.

Ještě jsem se chtěl zeptat na další věc a to sice to, jak jste byl nemocný na začátku toho tábora, na začátku pobytu v táboře, jaký to mělo pro vás důsledky?

No pro mě to mělo bohužel špatný důsledky, poněvadž zřejmě jsem tam překonal nějaký zřejmě tuberkulózní záchvat nebo co a místo, aby se to objevilo na plicích, tak se ten bacil u mě objevil v kosti. No a tím pádem jsem rok nebo rok a půl potom... po věznění se to objevilo... že mně začala bolet noha, než jsem to rozchodil, tak to bylo dost nepříjemný... chodil jsem na různé ortopedie, nikde na rentgenu nic neviděli, jeden říkal šetřit, druhý říkal nešetřit, takže jsem dělal to, co mi zrovna vyhovovalo, žejo. No až jeden doktor, profesor Pavlanský, objevil něco na tom rentgenu a říkal, „Tady je takový opouzdření v tom vnějším kotníku, tak to musíme hlídat,“ což bylo rozumný, jenže za čtvrt roku, když jsem tam přišel na kontrolu, tak říkal, „No už se to rozlezlo jako dál, to pokrčuje, není to opouzdřený, tak se musíme podívat, jakýho původu to je“. No tož to bylo docela v pořádku, ovšem částečně... i když mohl předpokládat, že to z devadesátí devíti procent je tuberkulózní. Tak do toho rejpnul, no a ono se to rozteklo, dal tam štěp telecí, kterej vyhnisal... a shodou okolností pak... a léčil to blbě, protože věděl, že udělal chybu a léčil to dál, jakoby to bylo normální... já nevím... zlomenina. Dal mi chodící sádku a já se na nohu nepostavil. No pak mi jí museli sundat... no a pak začalo, pak jsem viděl sám, jak ta kost řídne, to byla pavučinka už, tady odsud to byla pavučina. No a tak jsme hledali jinou možnost a jeho asistent říkal otci, že to je tuberkulózní a on říkal, že ne, jo...

